

Utredning om samisk kunst og kultur på arenaer i Norge

FORORD	3
1 INNLEDNING	4
1.1 Mandat og formål	4
1.2 Metodisk grunnlag og arbeidsprosess	4
1.3 Arenaer	5
2 SAMISK KUNST OG KULTUR	5
2.1 Samiske institusjoner	6
2.2 Samiske kunstnere og artister	9
2.3 Statens virkemidler: Lover, rammeverk og bevilgninger	10
3 RESULTATET AV KARTLEGGINGEN	11
3.1 Underliggende etater	11
3.2 TV og medier	15
3.3 Film	16
3.4 Litteratur og språk	17
3.5 Kunst- og kulturarenaer	18
3.5.1 Scenekunst	18
3.5.2 Musikk og opera	20
3.5.3 Visuell kunst, kunsthåndverk og kulturarv	22
3.6 Oppsummering og vurderinger	23
4 MULIGHETSROM FOR SAMISK KUNST OG KULTUR	25
4.1 En nasjonal kulturpolitikk	25
4.2 Det nordiske og internasjonale perspektivet	27
4.3 Kunnskapsbehovet	27
4.4 Samarbeid og arena	28
4.5 Språkdimensjonen	29
4.6 Fokuspunkt i årene fremover	30

FORORD

«Vi må jobbe hver eneste dag for å opprettholde og utvikle vårt kulturelle mangfold og ytringer – fordi det definerer oss, og opprettholder og utvikler fortellingen om Norge.»

Kulturminister Trine Skei Grande

Norges politikk overfor samer som et urfolk og nasjonale minoriteter har opp gjennom historien vært preget av krav om fornorsking og ensidig tilpassing til storsamfunnet. Urfolkspråkene og kulturen til samer og andre nasjonale minoritetsgrupper ble nedvurdert og til dels forsøkt utslettet. Etter andre verdenskrig har det gradvis skjedd en endring i politikken myndighetene fører overfor urfolk og minoriteter, og verdien av at Norge er et flerkulturelt og mangfoldig samfunn, har blitt anerkjent. Etter initiativ fra Sametinget har Stortinget nylig igangsatt arbeidet med en sannhetskomisjon for fornorskingspolitikk og urett begått mot det samiske (og kvenske) folket i Norge.

Kulturpolitikken har som mål å fremme sentrale samfunnsverdier som ytringsfrihet, demokrati, rettferdighet og mangfold. Ytringsfriheten danner grunnlaget for et dynamisk kunst- og kulturliv. I regjeringens politiske plattform, Jeløya-plattformen, står det at «Kunst og kultur er ytringer med samfunnsbyggende kraft, kulturpolitikken skal bygge på ytringsfrihet og toleranse.»

All kunst og kultur er ytringer med en samfunnsbyggende kraft. Maktspredning i kultursektoren handler om å gi rom for ulike ytringer. Fortellingen om Norge forutsetter at også samisk kunst og kultur får tilgang til arenaer i kulturlivet og kan delta i samfunnet på egne premisser.

Det er stor aktivitet i samisk kulturliv. Samisk kunst og kultur finner sted hver dag – i Sápmi, rundt om i Norge og internasjonalt. Vi hører lite om det i norske media. For samiske kunst- og kulturuttrykk blir i liten grad formidlet som en del av fortellingen om Norge.

Under Kulturrådets årskonferanse *Samisk vrede* i 2017 uttalte daværende kulturminister Linda Hofstad Helleland at hun ville kartlegge hvilken plass samiske kunstuttrykk har i alle deler av samfunnet vårt.

Dette er utgangspunktet for utredningsarbeidet. Med mål om at samisk kunst og kultur skal være en selvsagt del av fortellingen om Norge, kan spørsmålet stilles: «Hvilke rom har samiske kunst- og kulturuttrykk på kulturarenaer i Norge?».

1 Innledning

1.1 Mandat og formål

Rapportens mandat er å avdekke status for samisk kunst og kultur på arenaer som mottar statstilskudd i perioden 2014–2017, og belyse, synliggjøre og avklare utfordringer og muligheter for at samisk kunst og kultur kan få større tilgang til mulighetsrommene i norsk kunst- og kulturliv og dermed et bredere nedslagsfelt i norsk offentlighet. I rapporten pekes det på tiltak og virkemidler som kan bidra til at mulighetene kan tas i bruk.

Formålet med rapporten er å gi Kulturdepartementet en oversikt over hvilke arenaer i institusjonsfeltet som presenterer samisk kunst og kultur i dag og kartlegge hvilke mulighetsrom som finnes. Rapporten vil blant annet danne grunnlaget for omtale av samisk kunst og kultur i ny kulturmelding.

1.2 Metodisk grunnlag og arbeidsprosess

Rapporten er utarbeidet internt i Kulturdepartementet og ført i pennen av seniorrådgiver Grete Indahl i departementets Kunst- og museumsavdeling. Arbeidet har omfattet en kartleggingsdel og en analysedel. Instruks om utredning av statlige tiltak er lagt til grunn for arbeidet.

På anbefaling fra Sametinget ble det nedsatt en referansegruppe for utredningen. Gruppen har bestått av kunstner Elle Marja Eira, tidligere leder av Riddu Riddu Festivála Ragnhild Dalheim Eriksen og direktør for Nordnorsk kunstmuseum, Jérémie McGowan. Medlemmene i referansegruppen har i hovedsak fungert som departementets rådgivere og samtalepartnere i dette arbeidet. Det er avholdt to møter i referansegruppen. Sametingets administrasjon har hatt anledning til å gå gjennom utkast for faktasjekk og kommentarer før endelig rapport forelå. Departementet står ansvarlig for innholdet i rapporten.

Det empiriske grunnlaget består i hovedsak av innhenting av innspill fra underliggende etater og et utvalg av institusjoner som mottar statstilskudd innenfor alle delsektorer. Virksomheten ble bedt om å sende oversikt over gjennomførte prosjekter som omhandler det samiske i perioden 2014–2017 og vurdere – fra institusjonens ståsted – utfordringer og muligheter for at samisk kunst og kultur kan ta i bruk mulighetsrommene i kulturlivet i Norge.¹

Det er gjennomført to innspillmøter. I møte 8 juni 2018 i Kautokeino/Guovdageaidnu ga samiske kunstnere, aktører og kunst- og kulturinstitusjoner² innspill til utredningen. I møte 14. august 2018 i Oslo ga institusjoner/arenaer³, som har erfaring med å samarbeide med samiske artister/kunstnere og samiske kunstmiljøer, innspill til utredningen.

¹ Jf. vedlegg og kopi av brev til etater og institusjoner.

² RidduDuottarMuseat, Det Samiske Nasjonalteatret Beaivváš, Dáiddadállu/Kautokeino Kunstnerkollektiv, Samisk senter for Samtidskunst, Internasjonalt Samisk Filminstitutt (ISFI), Samisk forfatterforening, Samisk kunstnerråd, Pikene på Broen, Dansearena Nord.

³ Nordnorsk Kunstmuseum, Det Norske Teatret, Den Norske Opera & Ballett, Nordnorsk Opera og Symfoniorkester, Riksscenen, Riddu Riddu Festivála. Samisk Hus i Oslo, Fests spillene i Nord-Norge og Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design var også invitert til dette møtet, men hadde ikke anledning til å møte.

1.3 Arenaer

Kulturdepartementet har ansvaret for 13 underliggende etater. Ti av disse har medvirket i dette utredningsarbeidet⁴. Øvrige tre etater utfører oppgaver som er vurdert til ikke å ha relevans for denne utredningen⁵.

Kulturdepartementet gir midler over statsbudsjettet til kunst- og kulturinstitusjoner som i tråd med sitt mandat skal fungere som arena for kunst og kultur i Norge. Sju institusjoner på musikk- og scenekunstheltet mottar hele det offentlige tilskuddet fra staten – og er i budsjettssammenheng kategorisert som «nasjonale institusjoner». Øvrige institusjoner mottar det offentlige tilskuddet etter en fastsatt fordelingsnøkkel mellom staten, fylker og kommuner. Riksscenen, den nasjonale scenen for folkemusikk og folkedans i Oslo, har som formål å være en scene for tradisjonell og eksperimentell norsk og samisk folkemusikk og folkedans, samt folkemusikk og folkedans med opphav fra andre land. Riksscenen er den eneste nasjonale arena utenfor Sápmi med et eksplisitt uttrykt mandat om også å fremme samisk kunst og kultur.

Under ulike regjeringer har de uttrykte forutsetninger for statstilskudd på kulturområdet variert. I budsjettproposisjoner for årene 2014–2017, er oppdraget fra staten formulert likelydende for alle virksomheter. Mellom 2005 og 2018 er statens bevilgning til kultur under Sametinget økt med 51,6 mill. kroner. Flere samiske institusjoner er styrket og underliggende etater og institusjoner, særlig i samisk-språklige områder, har utviklet planer som inkluderer samisk kunst og kultur.

Departementet har ingen systematisk innhenting og bearbeiding av informasjon om aktivitet og prosjekter om samisk kunst og kultur fra den enkelte institusjon. Departementets statistikkgrunnlag og kunnskap om måloppnåelsen på dette området i årene 2014–2017, er derfor mangelfull.

2 Samisk kunst og kultur

«Å være samisk er ikke en rase, det er en kultur. Det er ikke blod eller rase som konstituerer et språk og en kultur, men historisk enhet av folk med felles skjebne og felles interesse over generasjoner.»

Odd Mathis Hætta, Klassekampen 26. mai 2018

Samisk kunst- og kulturliv opplevde en oppblomstring på 1970- og 80-tallet som følge av samfunnsmessige, kulturelle og politiske prosesser. Joiken fikk sin renessanse som inspirasjonskilde for moderne musikere innenfor en hel rekke sjangre. Juoigiid Searvi/Forening for joikere ble stiftet i 1998 i Tromsø. Innenfor det visuelle kunstfeltet oppsto det på 1970- og 80-tallet et nytt begrep «Dáidda», som knyttes opp til et vestlig kunstbegrep.

⁴ Arkivverket, KORO – Kunst i offentlig rom, Kulturtanken, Nasjonalbiblioteket, Nidaros domkirkes restaureringsarbeider, Norsk filminstitutt, Norsk kulturråd, Norsk lyd- og blindeskriftsbibliotek, Riksteatret og Språkrådet.

⁵ Lotteri- og stiftelsestilsynet, Medietilsynet og Opplysningsvesenets fond.

Statens ansvar for samisk kulturpolitikk ivaretas ved å legge til rette for at Sametinget kan utføre en aktiv kulturpolitikk, og ved at samisk kultur inngår som en del av den helhetlige nasjonale kulturpolitikken. Sametinget fikk overført forvaltningsansvaret for flere samiske kulturinstitusjoner rundt 2002. Staten har det overordnede ansvaret for samisk kunst og kultur⁶. I 2013 vedtok Sametinget «Sametingsmelding om samisk kunst og kultur». Overordnet mål er «Et levende og mangfoldig samisk kunst- og kulturliv av god kvalitet som er tilgjengelig for alle», og videre at «måloppnåelse forutsetter samhandling mellom Sametinget og andre offentlige myndigheter».

2.1 Samiske institusjoner

Sápmi er betegnelsen på samenes historiske bosetningsområde og hvor samiske språk praktiseres i dag. Sápmi omfatter områder i Norge, Sverige, Finland og Russland. Samiske kunstnere og artister i Norge samarbeider og formidler på tvers av grensene mellom disse landene. Paraplyorganisasjonen Samisk kunsterråd/Sámi Dáiddárráđđi legger blant andre til rette for dette.

Samisk kunst- og kulturverden består av en rekke aktører, først og fremst de samiske artistene og kunstnerne, men også de samiske kunst- og kulturinstitusjonene, de politiske aktørene (Sametinget og norske myndigheter), museer og gallerier med publikum og besøkende både internasjonalt og lokalt. I løpet av 1970- og 1980-tallet ble det etablert flere kulturinstitusjoner i Sápmi. I tabell 2.1 gis det en oversikt over sentrale samiske institusjoner.

Tabell 2.1

Fagområde	Institusjon	Beliggenhet	Beskrivelse
Museum	Sørsamisk museum og kultursenter/ Saemien Sijte	Snåsa i Trøndelag/ Trøndelaagen (sørsamisk)	Nasjonalt museum for sørsamisk historie.
	RiddoDuottarMuseat	Karasjok/Kárášjohka (nordsamisk) og Kautokeino/ Guovdageaidnu, Porsanger/ Porsáŋgu og Kokelv i Finnmark.	En konsolidert enhet som består av De Samiske Samlinger/Sámiid Vuorká-Dávvirat, Kautokeino bygdetun/Guovdageaidnu gilišillju, Porsanger museum og Kokelv sjøsamiske museum. Kunstsamlingen fra innkjøpsordning for visuell kunst under Sametinget deponeres

⁶ Sametinget har siden 2002 fått overført tilskudd til samiske kulturformål over Kulturdepartementets budsjett, som Sametinget kan disponere etter egne prioriteringer.

			ved RiddoDuottarMuseat.
	Deanu ja Várjjat Museasiida/Tana og varanger Museumssiida –	Hovedkontor i Varangerbotn, Nesseby kommune	En konsolidert enhet som består av tre kulturhistoriske museer og et kunstmuseum beliggende øst i Finnmark. Disse er: Várjjat Sámi Musea/Varanger Samiske Museum i Nesseby, Deanu Musea/Tana Museum i Polmak, Ä´vv Saa´mi mu´zei / Ä´vv Skoltesamisk Museum i Neiden og Saviomusea/Saviomus eet i Kirkenes.
Duodji	Duodjeinstituttt/Duodjeins tituhtta	Hovedkontor i Kautokeino/ Guovdageaidnu. Det er opprettet avdelinger i Nordland, Troms, Midt-Finnmark og i Øst-Finnmark	Utviklings- og kompetansesenter for duodji. Fremmer næringsutvikling med utgangspunkt i tradisjonell duodji.
NRK	NRK Sápmi	Hovedkontor i Karasjok/ Kárášjohka (nordsamisk) med regionkontor i sørsamisk område og lulesamisk område	Produserer og formidler innhold om samisk kultur og samfunn på samiske språk og på norsk. Samarbeider med de samiske redaksjonene i Sverige og Finland; SVT, Sveriges Radio og YLE
Teater	Det Samiske Nasjonalteatret Beavvváš/ Beavvváš Sámi Našunálateáhter	Kautokeino/ Guovdageaidnu (nordsamisk)	Har samarbeidsavtale med Det Norske Teatret i Oslo
	Sydsamisk Teater/Árajelhsaemien Teatere	Mo i Rana/ Mouffi (sørsamisk)	Samarbeider om forestillinger med Turnéteatret i Trøndelag m.fl..

Film	Internasjonalt Samisk Filminstitutt/ Internášunála Sámi Filbmainstituhtta (ISFIT)	Kautokeino/ Guovdageaidnu (nordsamisk)	ISFI har en utvidet rolle i forhold til de regionale film-sentrene, bl.a. at de jobber med langfilm og TV-serier og har fokus på internasjonalisering rettet mot urfolks-områder i Norden, i Arktis og ellers i verden.
Musikk	Riddu Riddu Festivála	Kåfjord kommune i Nord-Troms	Årlig musikk- og kulturfestival
	Márkomeannu-festival	Grenseområdet mellom Skånland kommune i Troms og Evenes kommune i Nordland	Samisk kultur- og musikkfestival som arrangeres i slutten av juli hvert år
Visuell kunst	Samisk senter for samtidskunst/ Sámi Dáidda Guovddáš	Karasjok/ Karášjohka (nordsamisk)	SDG støtter og formidler samisk billedkunst, kunsthåndverk og dáiddaduodji og arbeider for å utvikle og utvide den samiske samtidskunsten, og skape interesse og forståelse for samtidskunstens uttrykk.
	De Samiske Samlinger/Sámiid Vuorká-Dávvirat	Karasjok/ Karášjohka (nordsamisk)	Museet er del av den konsoliderte enheten RidduDuottarMuseat, og står også oppført i kolonnen for <i>Museum</i>
	Samisk kunstnerråd/Sámi Dáiddárráddi		Inngår årlig en kunstneravtale med Sametinget
Kultursenter	Árran Julevsame Lulesamisk senter	Drag i Tysfjord kommune (lulesamisk)	Museum, besøkssenter, kulturinstitusjon, samisk språksenter, samisk barnehage m.m.

	Senter for Nordlige folk/Davvi Álbmogiid Guovddáš	Manndalen i Kåfjord kommune (nordsamisk)	Museum, kulturinstitusjon m.m. Huser også Riddu Riddu Festivála og Sametinget
	Várdobáiki	Skånland i Troms (markasamisk/nord-samisk)	Museum, besøksenter, kulturinstitusjon, språksenter, barnehage m.m.

2.2 Samiske kunstnere og artister

Det er stor aktivitet i dagens samiske kunst- og kulturliv. En rekke samiske artister og kunstnere har tatt med seg den samiske identiteten og kulturarven inn i nær alle slags sjangrer og uttrykk. Flere har kunstutdannelse fra kunstakademier, kunsthøgskoler og universiteter, men mange er også selvlærte.

Samiske kunstnere og artister bor og virker i hele Norge, og særlig i samiske språkområder . I 2015 ble kunstnerkollektivet Dáiddadállu etablert i Kautokeino. De 19 kunstnerne som tilhører dette fellesskapet arbeider innenfor scenekunst, visuell kunst, film, litteratur, musikk, joik og design. Flere av kunstnerne jobber innenfor flere felt og inngår i tverrfaglige prosjekter og samarbeid. Ifølge Samisk kunstnerforbund opplever kunstnere innenfor visuell kunst større interesse fra utenlandske aktører for kunsten de lager enn fra aktører i Norge. Det utvikles kunstneriske uttrykk i spennet mellom det tradisjonelle «Duodji» som er et begrep som betegner all skapende aktivitet og aktivitet som faller innenfor begrepet «Dáidda». Duodji formidles gjennom praktisk handling og utøvelse og bygger på erfaringsbasert kunnskap og viten videreført gjennom flere generasjoner. Sentralt for Duodji er den kulturelle sammenhengen objektene inngår i⁷.

Samisk film er etterspurt internasjonalt og kortfilmsamlingen *7 Sámi Stories* er vist på over 150 filmfestivaler internasjonalt og etterspørres fortsatt. Joik har status som en egen kunstform og er en viktig kulturbærer for samer. Den regnes som den eldste levende musikktradisjonen i Europa. Det produseres mye samisk musikk på høyt profesjonelt nivå. For tiden er det stor interesse for samisk joik internasjonalt. Et aktivt samisk musikkliv kommer også til uttrykk på de mange festivalene som arrangeres ulike steder i Sápmi. Mest kjent er urfolksfestivalen Riddu Riddu Festivála i Kåfjord i Nord-Troms som har etablert seg som det viktigste møtestedet for moderne urfolksmusikk i dag.

I årene 2016 og 2017 viet Office for Contemporary Art in Norway (OCA) sin forskning og kuratorvirksomhet til urfolks kunst og tankegods. Flere samiske kunstnerne viste i 2017 kunst under den internasjonale kunstmønstringen *Documenta 14* i Kassel i Tyskland og Aten i Hellas. Samme år presenterte Nordnorsk Kunstmuseum i Tromsø, i samarbeid med RiddoDuottarMuseat, museumsperformansen *Sámi dáiddamusea*. I to måneder ble Nordnorsk Kunstmuseum transformert til den fiktive institusjonen *Sámi Dáiddamusea - Samisk kunstmuseum*.

⁷ Sametingets satsing på Duodjeinstituttet har bidratt til økt sysselsetting med utgangspunkt i tradisjonell duodji.

2.3 Statens virkemidler: Lover, rammeverk og bevilgninger

Samene har status som et urfolk. Forpliktelsene overfor det samiske urfolket følger av både nasjonale lover og internasjonale konvensjoner. *Grunnloven § 108* og *Sameloven* er grunnlaget for målet regjeringen har om å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen kan sikre og utvikle språket, kulturen og samfunnslivet sitt. Videre legges til grunn FNs erklæring om urfolksrettigheter etter artikkel 27 og ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter i 1999.

I 2007 ble det vedtatt en generell kulturlov som omhandler offentlige myndigheters ansvar for å legge til rette for kulturvirksomhet. I tråd med St.meld. nr. 28 (2007-2008) *Samepolitikken* arbeider regjeringen etter to hovedlinjer. På den ene siden innebærer samisk kulturpolitikk at myndighetene, med utgangspunkt i internasjonale forpliktelser overfor urfolks rettigheter, søker å styrke samisk identitet og samisk kulturelt mangfold gjennom Sametinget. På den annen side har myndighetene ansvar for å ivareta samisk språk og kultur som del av mangfoldet i den nasjonale kulturpolitikken.

Staten bevilger midler som Sametinget disponerer etter egne prioriteringer til kulturformål. Det følger ikke konkrete føringer med disse midlene. Sametinget tildeles også spillemidler for å opprettholde og videreutvikle særegne samiske idrettsaktiviteter. Fra 2019 trer en ny budsjettordning i kraft der overføringer til Sametinget over statsbudsjettet samles på én budsjettpost under Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Formålet er å gi Sametinget økt handlingsrom til selv å prioritere samepolitiske tiltak, og slik styrke Sametingets autonomi som folkevalgt organ. Kulturdepartementet skal likevel fortsatt ha et sektoransvar for samisk kunst og kultur.

Kulturdepartementet bidrar med midler til flere tiltak på kulturområdet, slik som tilskudd til Internasjonalt Samisk Filminstitutt og til produksjon av avissider på lulesamisk og sørsamisk, samt investeringsmidler til utvikling av samiske kulturbygg.

Prossesser fram til vedtak om oppstart i byggesaker håndteres av Kulturdepartementet, selv om prosjektene gjennomføres av Statsbygg med bevilgninger over Kommunal- og moderniseringsdepartementets budsjett. Kulturdepartementet har også en aktiv rolle i gjennomføringsfasen.

Flere mottakere av tilskudd og bevilgninger fra Kulturdepartementet forvalter oppgaver og aktiviteter rettet mot samisk kunst og kultur. Utenriksdepartementet forvalter tilskudd til reisestøtte til blant andre samiske aktører for deltakelse ved arrangementer internasjonalt. Samiske institusjoner, kunstnere og kulturutøvere som søker støtte fra Sametinget kan også søke og motta tilskudd fra nasjonale ordninger, for eksempel prosjektstøtte fra Norsk kulturfond og stipender fra Statens kunstnerstipend. I fagområdeplanen for kulturvern står det «at Kulturrådet skal stimulere arbeid med dokumentasjon og formidling av kulturelt mangfold i Norge, eksempelvis samisk historie og kultur, nasjonale minoriteter og nyere innvandring. Samisk duodji inngår både i denne fagplanen og som del av fagområdet visuell kunst. Kreativ næring forvalter også støtteordninger som retter seg mot ulike bransjer/sjangre der også duodji inngår. Treårige samarbeidsprogrammer i det norsk-russiske kultursamarbeidet inkluderer midler til utviklingsarbeid til samisk kultur og urfolkskultur.

3 Resultatet av kartleggingen

I dette kapitlet gis det en gjennomgang av innspillene departementet har mottatt til dette utredningsarbeidet. Inndelingen av delkapitlene skal synliggjøre om det dreier seg om en underliggende etat, tilskuddsinstitusjon eller annen virksomhet, om det er snakk om kunst eller kultur og om det er virksomheter som legger til rette for innholdsproduksjon eller virksomheter som både produserer innhold og tilbyr et innhold på en publikumsarena.

I delkapittel 3.1 omtales underliggende etater, etatenes innspill til aktiviteter og prosjekter gjennomført i perioden 2014–2017, jf. tabell 3.1 og sammendrag av etatenes innspill til utfordringer og muligheter til hvordan samisk kunst og kultur kan ta i bruk mulighetsrommene i kulturlivet i Norge. I delkapitlene 3.2 og 3.3 omtales innspill fra virksomheter innenfor TV, medie- og filmområdet. I delkapittel 3.4 omtales innspill fra virksomheter som driver aktivitet rettet mot å fremme litteratur, inkludert litteraturhus. I delkapittel 3.5 omtales innspill fra kunst- og kulturarenaer innenfor scenekunst, musikk og opera, visuell kunst, kunsthåndverk og kulturarv.

Totalt 92 virksomheter fordelt på underliggende etater, museer/kunstmuseer⁸, gallerier, teater, orkester, operavirksomheter, litteraturhus og organisasjoner ble invitert til å delta i dette utredningsarbeidet. Departementet mottok svar fra 62 virksomheter.

Innhenting av grunnlagsmateriale til denne utredningen viser at underliggende etater og institusjoner opererer med ulike definisjoner, avgrensinger og kategorier for å beskrive aktiviteten innenfor samisk kunst og kultur. Ikke alle tall departementet har mottatt, har det vært mulig å kvalitetssikre. Det finnes for øvrig lite offentlig statistikk om aktiviteten innenfor samisk kunst og kultur.

I denne utredningen er det lagt vekt på å gi et bilde av hvilke arenaer som gir samisk kunst og kultur en plass i kulturlivet i Norge i perioden 2014–2017 og mindre vekt på antallet prosjekter og aktiviteter og typer prosjekter og aktiviteter, som er gjennomført i perioden. Grunnen til dette er at aktiviteter og prosjekter som er meldt inn av institusjoner og virksomheter ikke nødvendigvis er sammenlignbare. Virksomhetene har ulike oppdrag og dermed også ulike måter å kategorisere og definere hva som kan omtales som en aktivitet og et prosjekt som omhandler det samiske. Heller ikke alle virksomheter har valgt å kategorisere gjennomførte prosjekter og aktivitet.

3.1 Underliggende etater

Flere underliggende etater som har deltatt i dette utredningsarbeidet tilbyr, i tillegg til å arbeide innenfor sine mandat, arenaer for kunnskapsformidling og offentlig ordskifte om tema med relevans for etatens statlige oppdrag. Det arrangeres seminarer, konferanser og utstillinger som fungerer som møtesteder for aktører i kulturlivet og bidrar til nettverksbygging og dialog om aktuelle tema. I tabell 3.1 gis det en oversikt over etatene med beskrivelse av oppdraget fra staten og gjennomførte prosjekter knyttet til det samiske i perioden 2014–2017. Påfølgende tekst gjengir virksomhetens innspill til hvilke utfordringer og muligheter som er sentrale i arbeidet med å fremme et tilbud av samisk kunst og kultur.

⁸ Museene i Sør-Trøndelag er regnet som ni virksomheter/enheter

Tabell 3. 1

Etat	Oppdrag	Aktivitet i perioden 2014–2017
<p>Arkivverket; består av Riksarkivet, åtte statsarkiv, Samisk arkiv og Norsk helsearkiv</p>	<p>Arkivverkets viktigste oppgaver er å ta vare på arkivmateriale fra statlige virksomheter, gjøre materialet tilgjengelig for bruk, føre tilsyn med arkivarbeidet i staten, fylkeskommunene og kommunene og bidra til at private arkiver blir tatt vare på.</p>	<p>Synliggjøring og styrking av samisk kultur i samfunnet har vært en vesentlig del av Samisk arkivs virksomhet. Det er gjennomført 20 prosjekter med formål å fremme samisk kunst og kultur. Disse inkluderer utstillinger og nettutstillinger, arrangement og deltagelse ved konferanser, publisering av artikler og foto.</p>
<p>KORO - Kunst i offentlige rom</p>	<p>Statens fagorgan for kunst i offentlige rom og den største kunstprodusenten i landet. 79 verk i KORO-samlingen er definert som samisk kunst. Det utgjør i overkant av 1 pst. av en samling på sirka 7 000 verk. Disse verkene består av 15 prosjekter utført av 33 kunstnere og finnes i hovedsak ved samiske kjerneinstitusjoner. Den største og viktigste lokale samlingen er å finne ved Universitetet i Tromsø.</p>	<p>Det er lånt ut 31 verk av samiske kunstnere. Det er påbegynt og/eller gjennomført 10 nye prosjekter som omfatter verker med samisk identitet, samisk historisk bruk av områder eller samisk stedsnavn.</p>
<p>Kulturtanken – Den kulturelle skolesekken Norge (DKS)</p>	<p>Statens forvaltningsorgan for Den kulturelle skolesekken (DKS) på grunnskole og videregående nivå, og rådgiver i politiske spørsmål om kunst og kultur for barn og unge.</p>	<p>Tilbudet i DKS omhandler 490 samiske aktiviteter mot totalt 19 810 og 3 406 samiske hendelser mot totalt 211 884 i perioden 2014–2017. I begge tilfeller utgjør den samiske andelen 2 pst. To tiltak har hatt som mål å øke tilbudet av samiske prosjekter.</p>
<p>Nasjonalbiblioteket</p>	<p>Etaten er en viktig kilde til kunnskap om Norge. Virksomheten omfatter innsamling, bevaring og tilgjengeliggjøring av publisert innhold innenfor alle typer medium.</p>	<p>Arbeid med samisk bibliografi over samisk og samisk-relevant materiale. Digitalisert alt samisk materiale av privat karakter, samt «Sami dilit» – opplysningsfilmer om samiske tradisjoner. 14 samiske filmer fra perioden 1973–1984 er allment tilgjengelig på www.nb.no. I forbindelse med Tråante 2017 ble det blant annet holdt to utstillinger, publisert artikler/materiale i Aftenposten og på Facebook og holdt</p>

		innlegg ved konferanse om samisk audiovisuell kulturarv i Stockholm.
Nidaros domkirkes restaureringsarbeider	Hovedmål er å bevare, formidle og utvikle Nidaros domkirke og Erkebispegården som levende kulturminner og kirkelige byggverk. Nidaros domkirke er domkirke for den sør-samiske befolkningen i Norge.	Det er utarbeidet orienteringsbrosjyre om restaureringsarbeidet ved domkirken på sør-samisk. Ved offisielle flaggdager brukes det samiske flagget og det norske flagget, i tillegg til kirkens flagg.
Norsk filminstitutt	Statens forvaltningsorgan for filmpolitikken og rådgiver i filmpolitiske spørsmål. Gir tilskudd til norske filmer, samproduksjon av film med andre land, tv-serier og dataspill og tilbyr stipend, kurs og talentutvikling for filmbransjen. Representerer og informerer om norsk film nasjonalt og internasjonalt.	Det er tildelt midler til kortfilm (5), spillefilm (7), dramaserie (1), dokumentarfilm (6) og spillutvikling (1). Prosjektene er kategorisert som enten «samisk», med «samiske opphavspersoner» eller «samiske tema». Norsk filminstitutt har ingen insentiver for å fremme samisk film spesifikt.
Norsk kulturråd	Tildeler tilskudd til kunst og kultur over hele landet, er en pådriver for nye kunst- og kulturprosjekter, driver utviklingsarbeid og er rådgiver for staten i kulturspørsmål. Samarbeider med Sametinget om oppfølging av UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven av 2003. Ett medlem i rådet for Norsk kulturfond har samisk bakgrunn.	Årskonferansen i 2017 <i>Samisk vrede</i> var viet samisk kunst og kultur. Det er bevilget tilskudd til 130 prosjekter kategorisert som prosjekter med «samiske opphavsmenn» og «samiske tema». Tildelingene fordeler seg slik: musikk (56), kulturvern (34), visuell kunst (19), tverrfaglige tiltak ⁹ (8), scenekunst (10), litteratur (6), kulturell og kreativ næring (2) og museumsprogrammet ¹⁰ (2).
Norsk lyd- og blindeskriftsbibliotek	Norges ledende leverandør av tilrettelagt litteratur for syns- og lesehemmede, og bidrar dermed til å gi alle lik tilgang til informasjon og litteraturopplevelser.	Det ble i perioden produsert seks lydbøker på nord-samisk. Inngikk i 2017 samarbeid med søsterbibliotek Celia i Finland og Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) i Sverige om å produsere tilrettelagte lydbøker på samiske språk.
Riksteatret	Tilbyr profesjonell scenekunst til publikum over hele landet.	Det er ikke gjennomført produksjoner, tiltak eller annet arbeid

⁹ Tverrfaglige tiltak gjelder bl.a. arrangement om samisk samtidskunst og –kultur og musikk/joik.

¹⁰ Museumsprogrammene omfatter utlysning av prosjekt- og utviklingsmidler til museene.

		som synliggjør og styrker samisk kunst og kultur.
Språkrådet	Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål, som også gjelder det samiske, og følger opp språkpolitikken i Norge på oppdrag fra departementet. Sametinget er myndighet for samisk språkutvikling i Norge (jf. Sameloven § 3-12).	Språkrådet gir råd i en del spørsmål som gjelder samisk og samarbeider med Sametinget i stedsnavnforvaltningen. Ga høringsinnspill til NOU 2016:18 <i>Hjertespråket</i>

Utfordringer og muligheter – slik etatene ser det

Arkivverket mener at fremme av samiske kulturuttrykk hele landet ligger i å utnytte potensialet for samarbeid mellom arkivinstitusjoner og aktuelle museum, kultur- og språkinstitusjoner, legge til rette for sikring og tilgjengeliggjøring av samiske vokalararkiver og joik og å sørge for digital publisering av samisk kulturarv. Arkiv som kilde for fremtidig samisk kunst- og kulturliv vil være sentralt, ifølge Arkivverket. Samisk arkiv ser det som viktig at det fremmes flere samiske dokumenter på listen for Norges dokumentarv og UNESCOs Memory of the World-register (MoW). Det vil bidra til at samisk kultur kan få et større nedslagsfelt i offentligheten og løfte dokumentenes status i det samiske samfunnet, nasjonalt og internasjonalt.

Nasjonalbiblioteket mener at arbeidet med innsamling, registrering og bevaring av samisk materiale utover det lovpålagte materialet som registreres i Samisk bibliografi, kan være en utfordring. Mye av materialet som er aktuelt for samisk kultur i Norge befinner seg ikke eller er ikke utgitt i Norge. Det gjelder eksempelvis samiske filmer, hvor mange er transnasjonale samproduksjoner. Det må lages oversikt over i hvilke land og filmarkiv negativer og annet bevaringsmateriale er lokalisert.

Kunst i offentlige rom: Ifølge KORO bør det legges til rette for mer formidling av samiske verk og større tilgang til verker i KORO-samlingen. Da vil samiske kunstverk bli mer synlig for alle typer publikum. Ett aktuelt tiltak, slik KORO ser det, er å styrke forskningen på kunst i offentlige rom, blant annet ved at det settes av midler til stipendier til studenter og stipendiater for forskning på kunnskapsutvikling om den samiske delen av KORO-samlingen.

Kulturtanken – Den kulturelle skolesekken: I innspillet til departementet skriver Kulturtanken at det er identifisert relativt mange samiske hendelser og at samiske kunstnere og kunstuttrykk er relativt godt representert i Den kulturelle skolesekken. Rekruttering av samiske utøvere er tilfredsstillende innenfor noen kunstuttrykk, men lavere innenfor andre. Tilbudet av samisk kunst og kultur i DKS er riktignok skjevt fordelt. Skoleelever i Troms og Finnmark har et godt tilbud, mens i resten av landet er tilbudet sporadisk. Ifølge Kulturtanken kan samisk kunst og kultur gjøres tilgjengelig i DKS-nettverket over hele landet, men da må det en egen satsing til. Utvikling og etablering av samarbeidsprosjekter mellom aktører på alle nivå i DKS-nettverket og etablering av arenaer for kompetansedeling kan, ifølge Kulturtanken, bidra til å styrke tilbudet av samisk kunst og kultur på skoler over hele landet. Det bør også gjøres en innsats for å styrke kunnskaps- og statistikkutvikling på området.

Tros- og livssynsombudet: Liten tilgang på oversettertjenester framheves av Nidaros domkirkes restaureringsarbeider som en utfordring i arbeidet med å lage informasjonsmaterieill på samiske språk. Satsing på kunnskapsutvikling om og forskning på blant annet St. Olavs-tradisjonen og samisk tradisjon og levemåte vil, ifølge Nidaros domkirkes restaureringsarbeider, gi samisk kultur anledning til å videreutvikles i en positiv retning.

Film: Tilskuddsordninger til eksempelvis kinodistribusjon kan, ifølge Norsk filminstitutt, bidra til at samisk film fremmes i hele landet. Norsk film opplever imidlertid at det er få søknader til disse ordningene om støtte til samisk film eller samiske filmkulturelle tiltak. Økt statlig fokus og informasjon til den aktuelle målgruppen, og eventuelt øremerkede midler, kan ifølge Filminstituttet føre til mer oppmerksomhet og i større grad bidra til å synliggjøre samisk film.

Det frie kunstfeltet: Økte bevilgninger til samiske institusjoner vil, slik Kulturrådet ser det, sikre infrastruktur for produksjon, formidling og visning av kunst og kultur på alle av Kulturrådets områder. Det vil igjen legge til rette for likeverdige samarbeid mellom samiske og norske kulturaktører.

Språk og litteratur: Språkrådet erfarer at både styresmakter, organisasjoner og enkeltpersoner ofte ønsker mer informasjon om forhold som gjelder det samiske, og skulle gjerne hatt et formalisert samarbeid med Sametinget eller et samisk språkorgan. Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk i NOU 2016:18 *Hjertespråket* bør, ifølge Språkrådet, følges opp. *Hjertespråket* kan på de fleste områdene regnes som en særs viktig oppfølging av det arbeidet Stortinget har sluttet seg til gjennom språkmeldingen.

I høringsinnspillet til NOU-en skrev Språkrådet at «det å organisere samisk språkarbeid i Norge i et samisk språkråd er en god løsning av flere grunner. Samisk språkarbeid er i dag i høy grad prosjektbasert. En slik måte å organisere arbeidet på fører til lite kontinuitet og ro om de lange linjene i språkplanleggingsarbeidet». Språkrådet foreslår videre å utforme en allmenn språklov for samiske språk, norsk og de andre språkene Norge har et særlig ansvar for. Den allmenne språkloven bør inkludere en paragraf som sier at det offentlige har et særskilt ansvar for å verne og fremme de samiske språkene. Språkrådet mener videre at endring av matrikkelforskriftens § 51 vil åpne for bruk av samiske navn i offentlige rom.

Ifølge Arkivverket vil tilrettelegging for økt bruk av samisk språk bidra til at samisk kultur får et større nedslagsfelt i offentligheten. Kulturrådets tilskuddsordning for litteraturformidling har allerede formidling av samisk litteratur som et positivt kriterium i den skjønnsmessige vurderingen av søknader. Kulturrådet skriver i sitt innspill at en ny ordning for formidling av samisk litteratur på norsk kan bidra til at samisk litteratur formidles til hele befolkningen i Norge.

Samiskspråklige mennesker med funksjonsnedsettelse utgjør relativt få personer. Utgivelser av lydbøker på samiske språk rettet mot den allmenne samiske befolkningen kan, ifølge Norsk lyd- og blindeskriftsbibliotek, gjøres tilgjengelige for mennesker med funksjonsnedsettelse. Det må i så fall legges til rette for samarbeid med aktuelle forlag om å gi ut lydbøker på samiske språk.

3.2 TV og medier

NRK Sápmi er en samisk divisjon i NRK med særskilt ansvar for produksjon og formidling av nyheter, aktualiteter, drama og annet medieinnhold til den samiske befolkningen. I sitt oppdrag skal NRK Sápmi nå ut til både den samiske befolkningen og innbyggere i hele Norge. Divisjonens formål er å bidra med innhold som skal styrke samisk kultur og språk.

I tråd med NRK-plakaten og vedtekt §16 har NRK vedtektsfestet sitt ansvar for å bidra til å styrke samisk språk, identitet og kultur. NRK skal videre formidle innhold fra Norden og bidra til kunnskap om nordiske samfunnsforhold, kultur og språk.

Utfordringer og muligheter

Den samiske delen av befolkningen i Norge endrer medievaner på samme måte som øvrig befolkning. NRK skriver i innspillet til departementet at det er innhold og ikke språk som er avgjørende for at samer benytter seg av NRK Sápmis tilbud. I en global mediehverdag er det en utfordring å ivareta de samiske språkene/minoritetsspråk – også fordi NRK Sápmi må produsere og publisere innhold på flere samiske språk. NRK ser det som en mulighet å utforme felles mål og strategier for et tilbud på samisk på tvers av landegrensene. Et felles-nordisk samarbeid mellom de nordiske allmennkringkasterne YLE, SR, SVT og NRK om det samiske publikummet vil, ifølge NRK, gjøre NRK konkurransedyktig og styrke allmennkringkasteren i arbeidet med å gi et tilbud til både samer og majoritetsbefolkningen i Norge.

NRK peker videre på at det finnes for lite kunnskap om hvilken plass det samiske innholdet har i det daglige mediekonsumet. Det skaper utfordringer i arbeidet med å utforme strategier for å styrke samisk språk, identitet og kultur.

3.3 Film

Kulturdepartementet gir tilskudd til Internasjonalt Samisk Filminstitutt/Internášunála Sámi Filbmáinstituhitta (ISFI) i Kautokeino/ Guovdageaidnu for å øke produksjon av samisk film. Det er sju regionale filmsentre¹¹ i Norge som gir tilskudd til blant annet profesjonelle filmskapere. Sentrene mottar tilskudd fra Norsk filminstitutt. Filmsentrene er lokalisert i alle regioner i Norge og forvalter statlige midler til produksjon av innhold til kinosaler og digitale plattformer. Det er mottatt svar fra seks regionale filmsentre. Av de regionale filmsentrene er Nordnorsk filmsenter en tilrettelegger for filmproduksjon i Nord-Norge, også av samisk film, og skal bidra til kompetanseheving i filmmiljøet. Foruten filmsentrene bidrar tre filmfond i Norge til å øke antallet filminnspillinger i Norge¹². Alle fondene deltar i dette utredningsarbeidet.

Fem regionale filmsentre og ett filmfond har i perioden 2014–2017 gitt tilskudd til samiske filmprosjekter. Støtten gjelder utviklingsmidler og produksjonsmidler til kortfilm, spillefilm, dokumentar, animasjonsfilm, barnefilm, dramaserie og spill. Det er i tillegg gjennomført manusutviklingsprosjekter for film og formidlet utviklingstilskudd.

Utfordringer og muligheter – slik institusjonene ser det

Aktører innenfor samisk film konkurrerer om midler til produksjon med mange sterke filmaktører. I innspill til departementet påpeker flere filmsentre at samiske filmprosjekter i realiteten skal sidestilles øvrige filmprosjekter når midler fordeles. Men manglende språk- og kulturkompetanse kan bidra til at de gode samiske filmprosjektene ikke når opp.

¹¹ Nordnorsk filmsenter, Midtnorsk filmsenter, Østnorsk filmsenter, Viken filmsenter. Vestnorsk filmsenter Filmkraft Rogaland og Sørnorsk filmsenter.

¹² Filmfond Nord i Bodø, Filminvest 3 i Lillehammer og Mediefondet Zefyr i Bergen.

Flere regionale filmsentre mener at målet bør være å sidestille samisk film med annen filmproduksjon i Norge gjennom en strategisk og målrettet satsing hvor ulike tiltak og virkemidler tas i bruk. Et regionalt filmsenter som ligger i et ikke-samisk språkområde skriver i innspillet til departementet at utfordringen ligger i et «Begrenset tilfang av samiske filmprosjekt og utydelig samisk filmproduksjonsmiljø i vår region.» Ifølge flere innspill fra regionale filmsentre og filmfond, kan andelen samisk film som produseres økes. Men det avhenger av at filmsentrene mottar flere søknader om støtte fra samiske filmmiljø eller til prosjekter som omhandler samisk kultur.

Ett filmsenter opplever at tilbudet av film av høy kvalitet på samiske språk til samiske barn og unge er for lite, og at film som kulturuttrykk er dårlig representert i skoleverket. En målrettet satsing som inkluderer produksjon av både film og TV-serier og samarbeid mellom filmfeltet og ordningen for den kulturelle skolesekken, vil øke tilbudet av samisk film til alle barn og unge i Norge. Internasjonalt Samisk Filminstitutt/ Internášunála Sámi Filbmainstituhtta har opprettet en strømmetjeneste for samisk film, www.sapmifilm.com, tilgjengelig i Norge, Sverige og Finland. Tjenesten kan benyttes innenfor skoleverket eksempelvis i samarbeid med Kulturtanken.

Internasjonalt Samisk Filminstitutt/ Internášunála Sámi Filbmainstituhtta uttrykker i møte med departementet at de har språk og kulturkompetanse til å utvikle samiske filmprosjekter. Mer samarbeid mellom regionale filmsentre og ISFI om filmprosjekter med samisk tilknytning, kan ifølge innspill til departementet, bidra til at regionale filmsentre, blant andre Nordnorsk filmsenter og Filmfond Nord i større grad satser på filmprosjekter med samiske opphavspersoner og med samiske tema. Det ligger også muligheter i å øremerke midler til produksjon av samisk langfilm og TV-serier via ISFI, og gjennom å gi insentiver til Norsk filminstitutt om å fremme samisk film.

3.4 Litteratur og språk

Departementet sendte brev med forespørsel om innspill til åtte virksomheter og organisasjoner som jobber for å fremme litteratur og språk, inkludert Språkrådet¹³. Seks virksomheter sendte inn svar, hvorav tre virksomheter har gjennomført aktivitet og prosjekter i perioden 2014–2017. I forbindelse med departementets møte 8. juni 2018 med aktører i Kautokeino mottok departementet skriftlig innspill fra Samisk Forfatterforening/ Sámi Girječálliid Searvi.

Norsk Barnebokinstitutt har gjennomført flere tiltak rettet mot samiske forfattere for utvikling av tekst for film og teater, samt bidratt til utgivelse av flere barnebøker på samiske språk i perioden 2014–2017. Litteraturhuset i Oslo og Litteraturhuset i Bergen har i perioden presentert en håndfull arrangementer som omhandler samisk kunst og kultur, både som del av litteraturhusenes egen programmering og i forbindelse med utleie av lokaler.

Utfordringer og muligheter – slik institusjonene ser det

Samisk Forfatterforening skriver i innspillet til departementet at skjønnlitteratur skrevet på samiske språk finnes i hovedsak på folkebibliotekene i de samiske språkområdene. Skjønnlitteratur på samiske språk blir ikke automatisk kjøpt inn til bibliotek i ikke-samiske språkområder, slik det er for skjønnlitteratur på norsk, og bibliotekene har derfor få skjønnlitterære bøker på samisk til utlån. Innkjøpsordningen hos Kulturrådet omfatter bøker

¹³ Jf. punkt 3.1 Underliggende etater

på norsk. Litteratur på samiske språk må oversettes før denne ordningen er tilgjengelig for titler på samisk.

I flere innspill til dette utredningsarbeidet foreslås det å innføre egne tiltak som bidrar til at flere bibliotek over hele landet stimuleres til ta i inn et større antall titler på samisk og titler oversatt fra samisk til norsk. Tiltak for å heve kunnskap om samisk litteratur hos bibliotekarer og utgivere foreslås også for at flere titler på samisk gis ut og gjøres tilgjengelig for lesere over hele landet.

Støtte til oversettelse av bøker for barn og unge fra norsk til samisk vil, ifølge Norsk Barnebokinstitut, bidra til å øke antallet titler tilgjengelig på morsmål for denne målgruppen og stimulere bruken av samiske språk blant unge. Flere oversettelser bør derimot ikke begrense antallet utgivelser av litteratur for denne målgruppen på samiske språk, slik Barnebokinstituttet ser det.

Den samiske litteraturen har ikke de samme forutsetningene for å nå ut internasjonalt som litteratur på norsk. Nordisk Ministerråds oversettelsesstøtte gis til oversettelse av skjønnlitteratur på samisk til andre nordiske språk, men det finnes ingen ordning for oversettelse av bøker fra samisk til engelsk. Det finnes ingen utdanning på høyskolenivå for forfattere som skriver på samisk¹⁴.

3.5 Kunst- og kulturarenaer

3.5.1 Scenekunst

Kulturdepartementet bevilger midler over statsbudsjettet¹⁵ til anslagsvis 31 virksomheter med mandat om å fremme teater og dans. Fire virksomheter er i budsjettssammenheng kategorisert som "nasjonale institusjoner". Det er Dansens Hus, Den Nationale Scene, Det Norske Teatret og Nationaltheatret. Det Norske Teatret har et språkpolitisk oppdrag som inkluderer samiske språk og har inngått en samarbeidsavtale med Det Samiske Nasjonalteatret Beaivváš /Beaivváš Sámi Našunálateáhter. Turnéteatret i Trøndelag samarbeider med Sydsamisk Teater/Árajelhsaemien Teatere.

Departementet sendte brev med forespørsel om innspill til 22 virksomheter som presenterer scenekunst, inkludert Riksteatret. Utvalget av virksomheter er i hovedsak basert på størrelsen på statstilskuddet. 15 virksomheter svarte på henvendelsen, hvorav åtte teatervirksomheter har presentert samisk teater i perioden 2014–2017. Flere av teaterforestillingene er presentert som ledd i markeringen av Tråante2017.

Gjennomførte prosjekter dreier seg i hovedsak om samarbeid med samiske institusjoner om gjestespill, leie av gratis prøvelokaler og teknisk utstyr og/eller direkte samarbeid om teateroppsetninger og samproduksjoner. I perioden er det ikke gjennomført samarbeid med samiske institusjoner eller utøvere om oppsetninger på en hovedscene ved et teater med nasjonal status. Teatervirksomheter som har inngått samarbeidsavtale med et samisk teater og/eller ligger i samiske språkområder, kan vise til mest kontinuitet i samarbeidet med samiske aktører og flest gjennomførte prosjekter i perioden.

¹⁴ Samisk Forfatterforening/Sámi Girječálliid Searvi har sammen med Sametinget satt i gang Čális fal!-prosjektet, et deltids forfatterstudium over to år.

¹⁵ Prop. 1 S (2017–2018); kap.323, post 55, 70, 71 og 78.

Norsk kulturråd tildeler drifts- og prosjektstøtte til det frie scenekunstheltet. I perioden 2014–2017 gjorde Kulturrådet 10 tildelinger til scenekunst som omhandler samisk musikk. Se for øvrig punkt 3.1 Underliggende etater.

Utfordringer og muligheter – slik institusjonene ser det

Språkutfordringer og få forespørsler om samarbeid fra samiske aktører oppgis av flere teater som årsak til lite samarbeid med samiske aktører. Innenfor figurteater oppgis lav rekruttering til sjangeren å være den sentrale utfordringen. Det Norske Teatret skriver i sitt innspill til departementet at kunnskapen om samisk teater og kultur i befolkningen generelt gjør det til en utfordring å skulle fremme samisk teater, og begrunner det slik: «Kanskje heng gamle fordommar att, kanskje har det vore for mykje fokus på det «eksotiske» ved samisk identitet?»

Riksteatret anser «det tynne publikumsgrunnlaget» som den vesentligste utfordringen for å fremme samisk teater i hele landet, og særlig dersom forestillinger skal fremføres på samiske språk. Riksteatret mener at samisk kultur er rik på historier som kan fortelles og at utfordringen ligger i mangel på fortellere. En egen satsing for å løfte fram nye samiske forfatterstemmer kan, ifølge Riksteatret, bidra til at teatret i større grad kan presentere forestillinger som omhandler det samiske – forutsatt at det spilles på norsk. Riksteatret mener vidare at Sápmi mangler scener som holder god standard for formidling av forestillinger på turné.

Flere teaterinstitusjoner som ikke har gjennomført prosjekter som omhandler samisk kunst og kultur i perioden 2014–2017, begrunner det med at teatret ikke ligger i et samisk språkområde. Et teater i Sør-Norge skriver i innspillet til departementet at «I dag er det ikke nærliggende at teatret skal fremme samisk kunst og kultur, da det ikke er særlig forventning, forespørsel eller tilknytning til samisk kunst og kultur i regionen.»

Flere virksomheter, både de som ligger i samiske språkområder og de som ikke ligger i slike områder, mener at publikumsgrunnlaget er for lite for samisk teater, særlig om forestillingen skal fremføres på samiske språk. Under jubileet Tråante2017 i Trondheim i 2017 erfarte Trøndelag Teater det motsatte: «[Forestillingen] Elsa Laula inngikk i en jubileumskontekst hvor det generelt var stor oppmerksomhet rundt samisk kultur i Trondheim, men vi opplevde også god pågang fra det ”vanlige” teaterpublikummet. Vi kunne ha fylt flere saler enn vi gjorde.»

Presseoppslag og omtale av et teaterprosjekt i en større avis under Tråante2017 bidro, ifølge innspill til departementet, til etterspørsel og visning av forestillingen ved flere arenaer enn først planlagt. Medias rolle framheves i flere innspill som sentral for å stimulere interessen for samisk teater og bidra til å gi samisk teater større tilgang til teaterscener.

Å stille scener til rådighet for gjestespill, både fra Beaivváš Sámi Našunálateáhter og Áarjelhsaemien Teatere, anses av Trøndelag Teater som en måte å bidra til at mulighetsrommet for samisk teater kan tas i bruk. Eksempelvis kan teater i samiske språkområder inngå som et fast stoppested når samiske teater er på turné.

Teaterinstitusjoner som har samarbeidet om en teateroppsetning med samiske teater, erfarer at slike samarbeid fungerer best når det baseres på et felles kunstnerisk grunnlag. Et gjennomgående trekk i svarene fra teaterinstitusjonene, både de som har samarbeidet med samiske aktører og de som ikke har det, er viljen til, i framtiden, å samarbeide med samiske kunstnere. Søkbare turnémidler øremerket formidling av samisk kunst og kultur vil, ifølge innspillene til departementet, bidra til at samarbeidsproduksjoner kan vises på flere teaterarenaer i Norge.

Dansearena Nord i Hammerfest, som har status som Nordnorsk landsdelsscene for dans, deltok i innspillmøte i Kautokeino 8. juni 2018. Dansearena Nord samarbeider på prosjektbasis med samiske aktører og mener at samisk kultur er en viktig del av kulturen i Nord-Norge, noe som gjør det interessant og attraktivt å komme til landsdelen og produsere dans. For å styrke de tilløp til utvikling av samisk dans som skjer i dag, er rekruttering til feltet viktig, men en utfordring. Ansvarer er fordelt på for få personer, mener landsdelsscenen, og påpeker at det er behov for å se bredere og mer samlet på arbeidet med å styrke forståelsen for samisk kultur. Det kan bidra til å styrke samisk dans. Riksscenen skriver i innspillet til departementet at det i dag er en internasjonal trend at samtidsdansen inngår i sammenhenger med og påvirkes av folkelige kulturuttrykk fra hele verden, og at det er utviklingsmuligheter innenfor samisk dans.

3.5.2 Musikk og opera

Kulturdepartementet bevilger midler over statsbudsjettet¹⁶ til 21 virksomheter med mandat om å fremme musikk og/eller opera. Flere virksomheter kombinerer konsertvirksomhet med operavirksomhet. Tre institusjoner er i budsjettssammenheng kategorisert som nasjonale institusjoner; det er Den Norske Opera & Ballett, Bergen Filharmoniske Orkester og Oslo-Filharmonien.

Departementet sendte brev med forespørsel om innspill til 16 virksomheter. Utvalget av virksomheter er i hovedsak basert på størrelsen på statstilskuddet. Seks virksomheter svarte på henvendelsen. Av disse er Norske Opera & Ballett den eneste virksomheten med status som nasjonal institusjon, og Bergen Nasjonale Opera den eneste virksomheten med status som region- og distriktsopera.

Til sammen fem virksomheter, lokalisert over hele landet, har gjennomført prosjekter som omhandler samisk kunst og kultur¹⁷ i perioden 2014–2017. Flest prosjekter er gjestekonsserter, og som blant annet inkluderer joik. Det er gjennomført til sammen tre egenproduksjoner og bestillingsverk i perioden. Nordnorsk Opera og Symfoniorkester (NOSO) har som målsetting å fortelle historier fra Nord-Norge og Sápmi. Flere egenproduksjoner ved NOSO har i perioden 2014–2017 formidlet samiske historier og inkludert samiske utøvere. Riksscenen har jevnlig gjennomført konsserter med joik og presentert teater- og danseforestillinger som omhandler samisk kultur.

Norsk kulturråd tildeler drifts- og prosjektstøtte til festivaler, musikkgrupper og enkeltstående prosjekter/arrangementer på musikkområdet. I perioden 2014–2017 gjorde Kulturrådet 56 tildelinger som omhandler samisk musikk, inkludert midler til Riddu Riđđu Festivála i Kåfjord i Nord-Troms og Samisk Musikkfestival i Kautokeino. Se for øvrig punkt 3.1 Underliggende etater.

¹⁶ Prop. 1 S (2017–2018); kap.323, post 55, 70, 71, 73 og 78

¹⁷ Prosjektene er kategorisert som samiske prosjekter, prosjekter med samiske opphavspersoner og prosjekter som handler om samiske tema.

Utfordringer og muligheter – slik institusjonene ser det

I innspillet til departementet understøtter Riksscenen at med tanke på antallet samer bosatt i Norge¹⁸ er «det imponerende at denne folkegruppen for tiden produserer så mye bra musikk på høyt profesjonelt nivå».

Samiske musikere og artister konkurrerer på lik linje med andre musikere og artister i Norge om oppdrag og ulike samarbeid. Lange reiseavstander skaper konkurranseutfordringer og er, ifølge Riksscenen, en utfordring i arbeidet med å gi samiske artister tilgang til mulighetsrommene på kulturarenaer i Norge. Særlig gjelder det for artister i etableringsfasen og som bor i samiske språkområder lengst nord i Norge. Opprettelse av en variant av Music Norway foreslås som virkemiddel for økt informasjonsarbeid og markedsføring av samiske artister, utøvere og kunstnere, både nasjonalt og internasjonalt. En slik virksomhet vil også kunne forvalte en reisestøtteordning for nyetablerte samiske artister.

Flere virksomheter som deltar i dette utredningsarbeidet opplever at lite offentlig oppmerksomhet om samisk kunst og kultur er en utfordring i arbeidet med å gi samisk kunst og kultur tilgang til opera- og konsertarenaer i Norge. Repertoaret av samisk opphav oppleves å være lite og en av operavirksomhetene skriver i innspillet til departementet at de mottar få henvendelser fra samiske musikere/komponister om samarbeid. Et lavt antall samiske samarbeidsprosjekter begrunnes av en virksomhet på følgende måte: «Våre kunstarter har relativt små samiske røtter, selv om vi naturligvis er kjent med John Persens bestillingsverk «Under kors og krone» om Kautokeino-opprøret, samt Ole Olsens verker «Stig Hvide», «Stallo» og «Lajla»».

Flere institusjoner påpeker i innspill til departementet at de opplever et visst ansvar for at samisk kunst og kultur skal ha utviklingsmuligheter innenfor opera og konsertmusikk, men flere sentrale institusjoner opplever å motta få initiativ til samarbeid fra samiske utøvere og kjenner til få samiske produksjonsmiljøer som jobber langsiktig.

Ett av kulturpolitikkenes mål på kulturområdet er å utvikle og presentere kunst av høy kvalitet. Den Norske Opera & Ballett vektlegger i denne sammenhengen at opera er en kollektiv og prosessuell kunstform som krever lang planleggingshorisont for å sikre kvalitet, og at inngangen til mulighetsrommene for samisk kunst og kultur på opera- og musikkarenaer ligger primært i å etablere samproduksjoner og samarbeidsprosjekter med lang planleggingshorisont. Det forutsetter at det finnes samiske miljøer som jobber langsiktig.

Kjennskap til og tilgang til nettverk og kontaktpersoner i samiske kunstmiljøer er en forutsetning, ifølge virksomheter innenfor konsertmusikk og opera, for at samisk kunst og kultur skal få tilgang til mulighetsrommene på opera- og musikkarenaer. Økt samarbeid mellom ulike arenaer og aktører – både innad i Norge og innenfor Norden kan være en vei å gå for å styrke arbeidet med å inkludere samisk kunst og kultur i kulturtilbudet fra opera- og konsertvirksomheter. Nordnorsk Opera og Symfoniorkester (NOSO) har over lengre tid inkludert samiske utøvere og samisk kultur i sitt programtilbud. I innspillet til departementet skriver NOSO at «Samiske og nordnorske historier har et potensial til å nå ut til et nasjonalt og internasjonalt publikum, inkludert andre urbefolkninger i verden.»

¹⁸ Antallet samer bosatt i Norge er ukjent, men SSBs statistikk opererer med et antall på 55 544 personer i STN-områder i Norge. Norge har ingen offisiell registrering av hvem som har samisk identitet/bakgrunn, og det er derfor ingen som vet nøyaktig hvor mange samer det er i Norge. I Norge bor det samer over hele landet, men de mest konsentrerte samiske bosettingsområdene finnes i områder nord for Saltfjellet. Samisk statistikk dekker disse utvalgte områdene.

3.5.3 Visuell kunst, kunsthåndverk og kulturarv

Kulturdepartementet bevilger midler over statsbudsjettet¹⁹ til museer over hele landet som har mandat om å fremme og ivareta visuell kunst, kunsthåndverk og kulturarv. Det nasjonale museumsnettverket omfatter 62 museer. I tillegg ytes støtte til en gruppe mindre museer og kunstarenaer.

Departementet sendte brev med forespørsel om innspill til 27 virksomheter, hvorav åtte kunstmuseer/-gallerier, 19 museer for kulturarv²⁰ og én kunstprodusent for visuell kunst²¹. Utvalget av virksomheter til å delta i denne utredningen er i hovedsak basert på størrelsen på statstilskuddet og tilknytning til samiske språkområder. Virksomhetene er fordelt over hele Norge.

Til sammen fem kunstmuseer/-gallerier valgte å delta i utredningen. Av disse har fire virksomheter, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Nordnorsk Kunstmuseum i Tromsø, Office for Contemporary Art i Oslo og kunstprodusenten Pikene på Broen i Kirkenes, gjennomført prosjekter som omhandler samisk kunst og kultur i årene 2014–2017. Prosjektene gjelder utstillinger av samiske kunstnere og deres kunst, samt tilleggsprogram som seminarer, workshops, offentlige samtaler og utvikling av publikasjoner/kataloger.

Til sammen ni museer for kulturarv²² har deltatt i utredningen, hvorav åtte museer har gjennomført prosjekter som omhandler samisk kunst og kultur i perioden 2014–2017. Prosjektene gjelder kunstutstillinger, temautstillinger, arrangementer og produksjoner i Den kulturelle Skolesekken. Innspillene til denne utredningen viser at flere av museene arbeider for å ivareta samisk kunst og kultur. De fleste har tilhold i Nord-Norge. I Sør-Norge er det Nasjonalmuseet for kunst, design og arkitektur, Museene i Sør-Trøndelag (avdelingene Rørosmuseet og Sverresborg i Trondheim) og Norsk Folkemuseum i Oslo som har et tilsvarende oppdrag.

Utfordringer og muligheter – slik institusjonene ser det

Mangel på kompetanse og kunnskap om samisk kultur og kulturarv oppgis av flere museer som å være et hinder i arbeidet med å fremme samisk kunst og kultur. Bedre tilgang til kompetanse på samisk kultur og språklige ressurser vil kunne skape et bedre grunnlag for innsamling, forskning og kunnskapsutvikling. Museer som har egne ansatte med samisk bakgrunn og/eller gode kontakter i det samiske miljøet, opplever at tilgangen til denne kompetansen fører til mer aktivitet, bidrar til å sikre kvaliteten på tilbudet som gis og ivaretar «det riktige perspektivet» på hva samisk kultur er.

¹⁹ Prop 1 S (2017–2018); kap.328, post 70 og 78.

²⁰ Museene i Sør-Trøndelag (MiST) består av ni museumsvirksomheter. Ikke alle har deltatt i dette utredningsarbeidet. Rørosmuseet og Sverresborg Folkemuseum har spesielt fokus på samisk kunst og kultur. Røros-museet er omtalt et par steder i nåværende samarbeidsavtale mellom Sametinget og fylkeskommunene i sørsamisk område; der står det bl.a. at «Sør-Trøndelag fylkeskommune har tillagt Røros-museet et ansvar for bevaring og formidling av samisk kulturarv i regionen...».

²¹ Pikene på Broen i Kirkenes

²² Norsk Folkemuseum, Rørosmuseet, Sverresborg Folkemuseum, Rockheim – Det nasjonale museet for populærmusikk, Nordenfjeldske kunstindustrimuseum, Ringve museum, Grenselandsmuseet/Varaner museums avd. på Kirkenes, Alta museum.

Knapphet på samiske (kunst-)kuratorer er en utfordring i arbeidet med å fremme samisk kunst. Økt etterspørsel etter disse, samt tilbud om stipender, bruk av aspirantordninger, for eksempel Kulturrådets, kan bidra til å øke antallet kuratorer.

I ett innspill til departementet står det «at kunnskapen om det samiske og samisk identitet er liten, til og med i vår egen kommune som er en samisk kommune». Lite kunnskap om samisk kultur og påfølgende negative holdninger i befolkningen til samisk kunst oppgis av flere virksomheter i det visuelle kunstfeltet som å være en utfordring i arbeidet med å gi samisk kunst tilgang til mulighetsrommene innenfor det visuelle kunstfeltet i Norge.

I flere innspill til denne utredningen påpekes det at sterke samiske institusjoner er en forutsetning for at samisk kunst og kultur kan ta i bruk mulighetsrommene på kunst- og kulturarenaer over hele landet. Det betyr dermed ikke at formidling av samisk kunst og kultur og presentasjon av samiske kunstnerskap skal begrenses til samiske institusjoner.

Mangelen på et samisk kunstmuseum gjør det vanskelig for hele kunstfeltet å drive et systematisk formidlingsarbeid av nyere samisk visuell kunst. Et eget samisk kunstmuseum som har som hovedoppgave å være ledende i arbeidet med å fremme samisk kunst, vil sikre at det gis et landsdekkende tilbud til kunstmuseer/gallerier over hele landet, bidra til bedre tilgang på kunnskap om samisk kunst til hele landet og fungere som arena for kunnskapsutveksling mellom samiske aktører og andre aktører i kulturlivet. Norsk Folkemuseum har gjennomført prosjekt hvor de enkelte år, via Sametingets virkemiddelordning, har hatt fokus på samisk formidling. I tilbakemeldingene etterlyses et mer permanent tilbud ved museet.

3.6 Oppsummering og vurderinger

Av 62 virksomheter som deltok i utredningen har 43 virksomheter arbeidet med samisk kunst og kultur i en eller annen form og/eller på en eller annen måte i perioden 2014-2018. 27 av disse virksomhetene har som mandat å presentere samiske kunstuttrykk og samisk kulturarv på en publikumsarena. Elleve av disse virksomhetene er lokalisert i ikke-samiske språkområder, hvorav tre har status som «nasjonal arena».

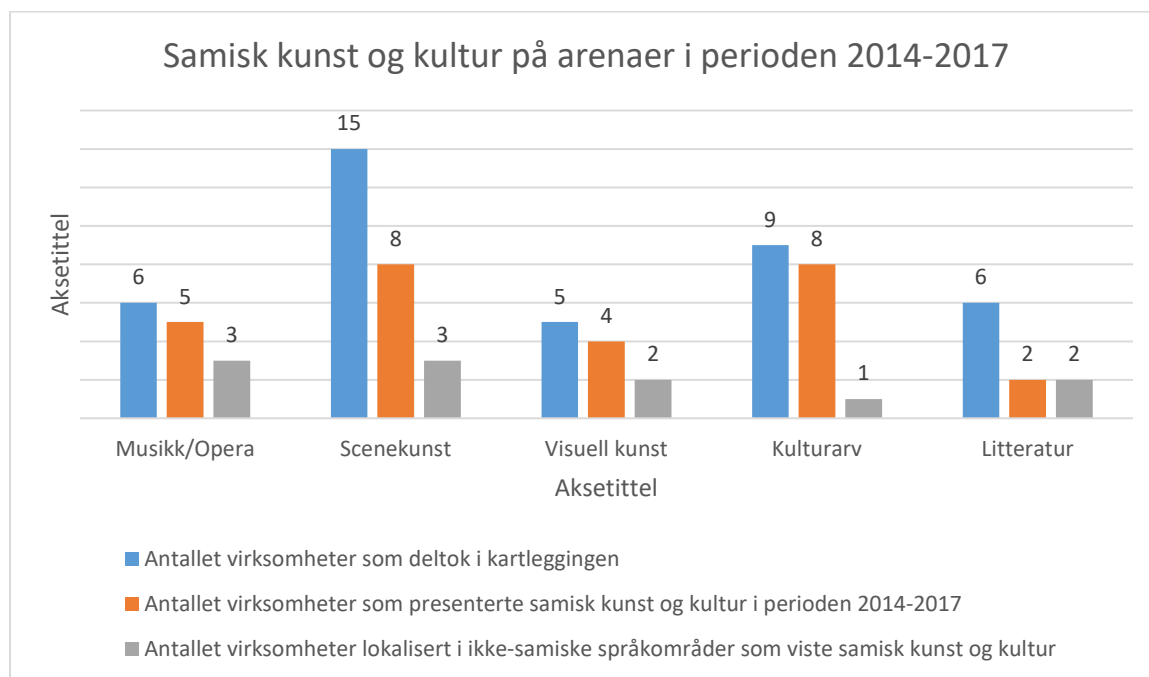
Alle departementets underliggende etater befatter seg med samisk kunst og kultur. Hundreårsmarkeringen av jubileet for det første samiske landsmøtet i Trondheim i 1917, har bidratt til at samisk kunst og kultur er satt på dagsorden flere steder. Tilgangen til kulturarenaer økte, og samisk kulturliv oppnådde mer synlighet i det offentlige rom. Kulturrådets årskonferanse *Samisk vrede* bidro også til dette, og Kulturtankens konferanse om samisk kunst og kultur i DKS i Karasjøk i 2018 har forsterket denne synligheten. Kulturtanken har gjennom en treårig satsing med fokus på det samiske i DKS bidratt til å øke fokus på samisk kunst og kultur i Den kulturelle skolesekken. KORO – Kunst i offentlige rom har en stor og viktig samling verker av samiske kunstnere, og disse verkene har potensial for å inngå i en mer aktiv formidling og tilgjengeliggjøring.

Museer peker seg ut når det gjelder å trekke fram samisk kultur i perioden 2014–2017. Museene i Norge skal sørge for å ivareta helhetlige representasjoner av mangfoldet i samfunnet og være inkluderende og relevante for alle. Flere museer i samiske språkområder har over lengre tid arbeidet for å fremme samisk kultur i Norge – blant annet mot grunnskole og videregående skole – og fungerer i dag som møteplasser for den samiske befolkning i området og øvrige besøkende. Norsk Folkemuseum har igangsatt tilbakeføringsprosjektet Bååstede, der rundt 2 000 samiske kulturhistoriske gjenstander skal føres tilbake til seks samiske museer. Fra et kulturvernståsted og i en museums kontekst anses det for å være det

tyngste løftet innenfor samisk kulturarv de siste årene. Flere museer har også opparbeidet et internasjonalt perspektiv på sin samiske virksomhet.

Prosjekter gjennomført ved OCA og Nordnorsk Kunstmuseum har bidratt til å øke bevisstheten om plassen samisk kunst og kultur bør ha på kunst- og kulturarenaer i Norge, men peker også på at samisk kunst og kultur er «blindsoner» i kunst- og kulturlivet i Norge.

Tabell 3.7

Utredningen viser at bare et mindretall av virksomhetene har inkludert samisk kunst og kultur i programmerings-, personal- og publikumsarbeid i perioden 2014–2017, særlig i ikke-samiske språkområder. Samiske kunstnere har riktignok tilgang til mindre lokaler og arenaer i disse områdene, men gis færre muligheter på større arenaer. I årene 2014–2017 har Riksteatret, Nationaltheatret og Den Nationale Scene ikke presentert samisk teater på sine scener. Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design skriver at «det samiske urfolkets representasjon med historie, kunst og kultur er lite synlig i museet.» I forbindelse med innflytting i nytt bygg i 2020 har Nasjonalmuseet imidlertid satt i gang arbeidet med å få opp andelen samisk kunst og kultur både når det gjelder akkvisisjon, utstilling og forskning på samisk kunst.

Det er ikke først og fremst antallet arenaer som tilbyr samisk kunst som sier noe om plassen samisk kunst har i kulturlivet; det er hvordan institusjonene forholder seg til samisk kunst og kultur som er mest talende. Gjennomgående uttrykker virksomheter som har bidratt til denne utredningen, både virksomheter lokalisert i ikke-samiske språkområder og virksomheter lokalisert i slike områder, at samisk kunst og kultur angår kun et samisk publikum og at initiativet til samarbeid bør komme fra samisk aktører og miljø.

I flere av innspillene fra kulturarenaer i Norge påpekes det at merkelappen «eksotisk» fortsatt preger samisk kunst og kultur, og at det kan bidra til at samisk kunst og kultur forstås i en

historisk kontekst og til tider underordnes en etablert profesjonell standard. Samiske kunstnere opplever denne situasjonen som utfordrende. Som en samisk kunstner uttalte til departementet underveis i dette utredningsarbeidet «Når samisk kunst ikke vises på de store arenaer, da eksisterer den ikke for den gjennomsnittlige nordmann. Og det igjen påvirker samiske kunstnere. Når kunstnere ikke får vise kunsten sin, så kan man heller ikke utvikle seg som kunstner.»

Flere virksomheter som har deltatt i dette utredningsarbeidet viser til at det er lite pressedekning av samisk kunst og kultur i nasjonale medier, og at det bidrar til å marginalisere samisk kunst og kultur. Samiske kunstnere forteller i møte med departementet at de blir møtt med uttalelser som at publikumsgrunnlaget er for lite til at virksomheten kan inngå et samarbeid eller at samisk materiale ikke er relevant for virksomhetens ordinære publikum. Fra samisk hold oppleves realiteten å være en annen. For som en kunstner uttalte til departementet i forbindelse med denne utredningen, «Publikum er klar, og kunstnerne er klar. Det er egentlig visningsstedene som stopper utviklingen».

Dette utredningsarbeidet viser at det gjennomgående synes å være mangelfull kunnskap om samisk kultur, tradisjon og historie blant en stor del av virksomhetene i kultur-Norge.

4 Mulighetsrom for samisk kunst og kultur

I dette kapitlet pekes det på hvordan samisk kunst og kultur kan få større tilgang til mulighetsrommene i kulturlivet i Norge. Kapitlet er delt inn i fem underkapittel, hvor hvert underkapittel tar for seg og drøfter mulighetsrommene for samisk kunst og kultur på arenaer i kultur-Norge fra fem perspektiver. Valg av perspektiver er gjort på bakgrunn av innspill fra underliggende etater og institusjoner presentert i kapitlene 2 og 3, samt innspill departementet har mottatt i møter og fått tilsendt skriftlig fra aktører i samiske kunst- og kulturmiljø.

Punkt 4.1 vurderer og drøfter mulighetsrommet fra et perspektiv om en nasjonal kulturpolitikk, 4.2 drøfter dette fra et nordisk og internasjonalt perspektiv, 4.3 fra et kunnskapsperspektiv, 4.4 fra perspektivet om samarbeid og arena og 4.5 drøfter dette i lys av språkdimensjonen.

4.1 En nasjonal kulturpolitikk

«Mye mer enn om penger handler kunst om meninger, innsikter og følelser – om refleksjon, kritikk og politikk.»

Kåre Bulie, kritiker og spaltist i D2, 17. august 2018

Hovedgrepet for å bidra til økt inkludering og mangfold i Meld. St. 10 (2011-2012) *Kultur, inkludering og deltaking* var en styrket styringsdialog mellom Kulturdepartementet og tilskuddsmottakere. Det er noe usikkert om dette til nå har fungert etter hensikten, og i den grad man skulle ønske seg på det samiske området. Slik det står i NOU 2013:4 *Kulturutredningen 2014*²³ er barrieren for et inkluderende kulturliv ikke bare å finne i mangel på bevissthet om dette temaet blant kulturlivsaktører, men at det også handler om å snu komplekse sosial strukturer.

²³ NOU 2013:4 Kulturutredningen 2014

Spørsmålet om hvilken plass samisk kunst og kultur skal ha i kulturlivet i Norge, kan ikke begrenses til hvordan dette kan skje, men bør også inngå i refleksjoner rundt hvorfor samisk kunst og kultur skal ha tilgang til kunst- og kulturarenaer og hva den samiske kulturen kan tilføre kultur- og samfunnslivet i Norge. Først når samisk kunst og kultur forstås på egne premisser, vil samisk kunst og kultur bli en del av fortellingen om Norge. Et mål bør være å øke bevisstheten om og kjennskapet til samisk kultur, noe som etter hvert kan føre til endrede holdninger til samer som urfolk i Norge. Det vil være avgjørende for å sikre at samisk kultur blir en del av fortellingen om Norge.

Arbeidet med å gi samisk kunst og kultur tilgang til mulighetsrommene i kulturlivet må omfatte både staten, regionene, kommunene og Sametinget.

Et tydelig mål for en nasjonal kulturpolitikk bør være å sørge for at samisk kunst og kultur og samiske kunstnere og kulturarbeidere er bedre representert ved kunst- og kulturinstitusjoner over hele Norge. Viktige kunst- og kulturinstitusjoner i hele landet må forventes å bidra til å fremme samisk kunst og kultur som del av samfunnsoppdraget – både i arbeidet med program-, publikums- og personalutvikling.

Det er imidlertid ikke en selvfølge at *alle* kunst- og kulturinstitusjoner i Norge skal ha samisk kunst og kultur som del av samfunnsoppdraget. Prinsippet om «armlengdes avstand» i politikken og kunstnerisk frihet gjelder også i spørsmålet om å gi samisk kunst og kultur tilgang til mulighetsrommene i kultur-Norge. Dette prinsippet skal fortsatt være gjeldende.

«Samisk kunst» er et begrep det kan være vanskelig å forholde seg til. Samisk kunst er like mangfoldig som annen kunst og flere aktører i kulturlivet mener, jf. innspill til dette utredningsarbeidet, at det i utgangspunktet er kunstnerisk kvalitet og kunsthistorisk relevans virksomhetene skal forholde seg til, og ikke nasjonal eller kulturell tilhørighet. Kvalitet er et sentralt kulturpolitisk mål. I møte med samisk kunst og kultur utfordres praktiseringen av dette begrepet.

Kulturinstitusjoner i Norge jobber i hovedsak innenfor rammen av den euroamerikanske kunstforståelsen²⁴. Denne forståelsen styrer tolkningen av hva kvalitet kan være og hvordan kvalitet skal beskrives. Slik Riksscenen opplever det, og som også ble formidlet under innspillsmøte 14. august 2018 i Oslo, sammenfaller vurderinger av kvalitet hos kulturinstitusjoner ikke nødvendigvis med hvordan samiske kunstnere og artister vurderer kvalitet fra et urfolksperspektiv. Det kan skape utfordringer og i enkelte tilfeller bidra til, slik innspill til dette utredningsarbeidet viser, at samiske kunstprosjekter ikke når opp når prosjektstøtte skal fordeles eller at samiske kunstnere opplever liten forståelse for sine kunstprosjekter i møte med kunst- og kulturinstitusjoner.

Fokus på samisk kunst, både hos OCA og Nordnorsk Kunstmuseum de senere årene vitner om at det er økende bevissthet i kunstfeltet, både nasjonalt og internasjonalt, om betydningen av og behovet for å gi samtidskunst med røtter i urfolks tradisjon og historie tilgang til mulighetsrommene i kulturlivet i Norge. Nasjonale mål for kvalitet i den kommende kulturmeldingen kan legge til rette for dette. Kvalitet utvikler seg over tid og fastsettes i møte med og mellom mennesker, og i dialog om hva som oppfattes som kvalitet – både i det offentlige rom og internt hos den enkelte kunst- og kulturinstitusjon. Et profesjonelt kunst- og kulturliv som legger til rette for diskusjon og dialog om relevans og kvalitet kan, i enda større grad enn det som er tilfelle i dag, bidra til å åpne mulighetsrommene for samisk kunst og kultur.

²⁴ Jf. Bjørn Vassnes: KUNSTTEORIEN – Rasismens siste skanse?, GIRERDU, bevegelser i samisk kunstverden.

4.2 Det nordiske og internasjonale perspektivet

Flere samiske kunstnere og artister formidler i innspill til dette utredningsarbeidet, at de opplever mer etterspørsel internasjonalt enn nasjonalt. At samisk kunst og kultur inngår og virker i stadig flere og mer anerkjente sammenhenger internasjonalt er å betrakte som et kvalitetsstempel.

Fellesnordiske samarbeid vil videre, ifølge aktører i ABM-feltet, sikre at det utvikles oversikter over hvilke land bevaringsmateriale om samisk kunst og kultur er lokalisert. En nordisk satsing vil bidra til å styrke NRK i arbeidet med å utvikle et konkurransedyktig tilbud for den samiske befolkningen og befolkningen generelt på ulike digitale plattformer. I flere innspill pekes det på at nordiske samarbeid er en forutsetning for at det utvikles et tilbud på samiske språk.

Norge er det landet i Norden som har flest samiske kunst- og kulturinstitusjoner og det best utbygde nettverket innenfor samisk kulturliv. At det også finnes mange kunstnere og artister på et høyt nivå i Norge tilsier, ifølge innspill fra både samiske kulturaktører og andre aktører, at Norge bør ta et ansvar for å fremme samarbeid med samisk kunst og kultur i hele Norden. Et slikt initiativ vil kunne ivareta og videreutvikle det momentum samisk kunst- og kulturliv står i og bidra til at majoritetsbefolkningen i Norge og Sápmi blir mottakere av samisk TV, film, teater, dans, musikk og litteratur. Gjennom nettverket til Norwegian Arts Abroad ligger det et internasjonalt potensial for samisk kunst.

Samer har status som en minoritet og et urfolk og statens forpliktelser overfor den samiske befolkningen følger av internasjonale konvensjoner. Det pågår arbeid for å fremme urfolks kulturelle uttrykk også i andre land i verden. Canada har gjennomført satsinger for urbefolkningen i Nord-Amerika, eller Turtle Island som er urbefolkningens betegnelse på området. Canada Council for the Arts har et eget mandat for å utvikle urfolkskunst på flere nivå, og institusjoner som Canada Media Fund og National Film Board har satt av henholdsvis 8 pst. og 15 pst. av sine budsjett til urfolksinnhold. I Australia har Screen Australia vært ledende på verdensnivå når det gjelder utvikling av mediemangfoldet. I New Zealand er det mange tiltak som er satt inn som insentiver for urfolk, blant annet er det utviklet digitale apper for å synliggjøre maoriens kultur og sittende regjering har som mål at et tilbud om å lære Māori, som ett av landets tre offisielle språk, skal være tilgjengelig i skolen innen 2025.

I arbeidet med å fremme den samiske kulturen som en selvsagt del av fortellingen om Norge, kan inspirasjon og lærdom fra tiltak og "bestep praksis" som andre land har prøvd ut for å løse tilsvarende utfordringer i samråd med sine urfolk, kartlegges og prøves ut. Det vil kunne øke mulighetsrommet for samisk kunst og kultur i kulturlivet over hele Norge.

4.3 Kunnskapsbehovet

En del av svarene fra aktører i kulturlivet til denne utredningen kan tolkes dithen at kulturlivet i Norge har lite kunnskap om og kjennskap til hva som skjer i den samiske kunst- og kulturverden, hvilke miljøer som finnes, hvem aktørene er, og hvor mulige samarbeidspartnere befinner seg og kan nås. Aktører i kulturlivet har selv et ansvar for å skaffe seg denne kunnskapen og å gjøre seg kjent med samisk kunst og kultur. Kulturarenaer i samiske språkområder, så som Riddu Riddu Festivála i Kåfjord er en arena hvor kunnskap om samisk musikkliv er tilgjengelig.

Kunnskapsutvikling og -formidling spiller en viktig rolle i arbeidet med å øke bevisstheten om samisk kunst og kultur. Kunnskapsmangelen på dette området blir fra flere hold sett på som resultat av et strukturelt problem som starter allerede i barnehagen og videreføres gjennom hele grunnskolesystemet. Mange samiske barn har vanskelige rammevilkår for å lære samiske språk og tilegne seg ferdigheter i å ytre seg på eget morsmål. Mangelen på kunnskap fører også til at norske barn ikke lærer om samer og/eller samiske forhold. Et tilbud om kunnskap om samisk og kunst kultur som del av estetiske fag i grunnskolen og humanistiske fag på universitetsnivå er en mulighet.

For at samisk kunst og kultur skal forstås på egne premisser er tilgang til kunnskap om samisk språk, kultur, tradisjon og historie sentral. For å sikre dette på filmområdet foreslås det i innspill til departementet, at Internasjonalt Samisk Filminstitutt/ Internáásunála Sámi Filbmainstituhtta får en mer tydelig rolle i arbeidet med å fremme samisk film, for eksempel på linje med og i samarbeid med Norsk filminstitutt. På museumsområdet finnes fagspesifikk kunnskap og kompetanse som regel ikke i egen virksomhet og mulighet for samarbeid med fagpersoner i samiske miljøer, eksempelvis kuratorer, er liten på grunn av få ansatte som har slik kompetanse. Samarbeid mellom samiske miljø og kunstinstitusjoner kan bidra til at flere opparbeider seg slik kunnskap.

Det er likevel behov for tiltak for kunnskapsutvikling og -formidling om samisk kunst og kultur. Forskning og kunnskapsutvikling er et av flere virkemidler for å øke bevisstheten om og forståelsen for særpreg og kvalitet ved samiske kunst- og kulturuttrykk. KORO skriver i sitt innspill at det er behov for å styrke forskningen på kunst i offentlige rom. Det kan blant annet gjøres ved å sette av midler til stipendier til studenter og stipendiater for forskning og kunnskapsutvikling om den samiske delen av KORO's samling. Aktører i det samiske kunst- og kulturlivet har spilt inn et behov for kunnskapsutvikling om joik som kunstform og Arkivverket anbefaler at arbeidet på dette området styrkes. Samisk arkiv arkiverer i dag lydfiler med joik og utvikler slik et grunnlagsmateriale for forskning på joik.

Kunnskapsutvikling om samisk kunst og kultur inngår i departementets sektoransvar for forskning og utvikling (FoU). Flere av KUDs underliggende etater, som Arkivverket, Nasjonalbiblioteket, Norsk kulturråd og Kulturtanken har FoU-oppgaver. Mandatene spenner fra strategisk utviklingsarbeid og bestilling av FoU og innovasjon for å løse egne oppgaver på en god måte til å bidra til kunnskapsutvikling i sektoren. Departementet har liten oversikt over hvilken kunnskap som finnes om samisk kunst og kultur, og dermed også liten eller ingen oversikt over kunnskapshullene på området. Målet bør være å få oversikt over kunnskapsbehovet på dette området både som grunnlag for politikktutvikling og forvaltningen av kulturfeltet generelt, men også for utvikling av kunnskap som kan bidra til utvikling av samisk kunst og kultur.

4.4 Samarbeid og arena

Medvirkning og deltakelse, samarbeid og partnerskap framheves i inkluderingsmeldingen, Meld. St. 10 (2011–2012) *Kultur, inkludering og deltaking*, som virkemidler og arbeidsformer i kulturfeltets arbeid med inkludering og deltaking. I meldingen står det at «Institusjonane skal vere med på å styrkje demokratiet og ytringsfridomen gjennom arbeidet sitt. Eit slikt mål kan ein berre nå dersom institusjonane arbeider bevisst for å spegle heile mangfaldet i befolkninga.»

I flere av innspillene til dette utredningsarbeidet påpekes det at tilgangen for samisk kunst og kultur på arenaer i kultur-Norge avhenger av samarbeid med sterke samiske institusjoner. Samiske institusjoner bidrar til at det skjer produksjon av kunstnerisk og kulturelt innhold som kan utveksles med andre arenaer i Norge. Som visningsarena danner samiske institusjoner infrastruktur for produksjon, formidling og visning og bygger nettverk med miljøer nasjonalt og internasjonalt. Som møtested bidrar samiske institusjoner til at det skjer kunnskapsutvikling og kunnskapsutveksling mellom samiske aktører og samtidskunstfeltet i Norge, Norden og internasjonalt.

Likeens påpekes det i innspill fra ABM-sektoren at det er få institusjoner som har bevaring og dokumentasjon av samisk kultur og historie som sitt hovedoppdrag. Det er til hinder for faglige samarbeid mellom arkivinstitutioner og aktuelle museums-, kultur- og språkinstitusjoner i arbeidet med å styrke arkivtilfanget av samisk materiale, publisering på samiske språk, og tilgjengeliggjøring av samisk materiale på moderne digitale plattformer.

Et nybygg for Sørsamisk museum og kultursenter/Saemien Sijte på Snåsa vil bli realisert i løpet av de nærmeste årene. Videre har regjeringen lagt til grunn at det skal arbeides videre med å utrede et nybygg for Det Samiske Nasjonalteatret Beaivváš/ Beavvváš Sámi Našunálateáhter i Kautokeino. Et nybygg i Kautokeino vil sikre bedre sceniske fasiliteter og arbeidsforhold og legge til rette for samarbeid med andre teater, både i Norge og Norden.

Det har vært arbeidet lenge med tanken om et samisk kunstmuseum i Karasjok, som både kan forvalte eksisterende samlinger av samisk kunst og fremme samiske kunstnerskap. Realiseringen av et slikt prosjekt vil gjøre det lettere å inngå samarbeid med andre museer og derigjennom få lagt til rette for formidling av visuelle samiske kunstuttrykk i hele landet.

Nordnorsk Opera og Symfoniorkester (NOSO) har tilhørighet i et samisk språkområde og har over lengre tid samarbeidet med samiske utøvere om prosjekter som tar opp i seg samisk kultur. I møte med departementet 14. august 2018 uttrykte NOSO at slike samarbeid beriker orkesterets kunstneriske identitet og oppstår uten behov for å igangsette ekstraordinære tiltak. Kunnskap om samisk musikkliv oppnår orkestrets ansatte når de besøker Riddu Riđđu Festivála.

Dans er en ny uttrykksform i samisk forstand. Spor av bevegelsesuttrykk finnes i den samiske kulturen, blant annet i framføringen av joik. De er ikke mange, men samiske koreografer utforsker og utvikler bevegelsesuttrykk med utgangspunkt i blant annet joiken. Slik Riksscenen ser det ligger det et potensial i å videreutvikle samisk dans. Større tilgang til og samarbeid med arenaer i Norge kan bidra til at disse koreografene kan utvikle seg som dansekunstnere.

4.5 Språkdimensjonen

Samiske språk er identitetskapende og den fremste formidler av samisk kultur, historie og identitet. Samiske språk er en forutsetning for et levende samisk kulturliv. Norge ble 5. april 2018 kritisert av FN for manglende oppfølging av Urfolkskonvensjonen. FN bekymrer seg for samenes menneskerettigheter – blant annet på grunn av mangelfull språkopplæring.

De mest brukte samiske språkene i Norge i dag er nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Samiske språk er truet og står på UNESCOs liste over truede språk. En undersøkelse som Nordlandsforskning gjennomførte i forbindelse med NOU 2016:18 *Hjertespråket* viser at kun

1/3 av samene snakker samisk. Denne situasjonen danner bakteppe for arbeidet med å gi samisk kunst og kultur tilgang til mulighetsrommene i kulturlivet i Norge.

Å bedre rammevilkårene for samisk språkutøvelse på bred basis er i tråd med Samisk språklov og intensjonene bak FNs år for urfolksspråk i 2019. FN har vedtatt at 2019 skal være det internasjonale året for urfolksspråk. Et kulturtilbud som inkluderer samiske språk vil bidra til større bevissthet om samiske språk og samisk kultur og historie på alle nivå i samfunnet. Slik situasjonen er i dag, speiler offentlige rom i store byer sjelden den samiske kulturen i form av gatenavn og statuer. I innspill til dette utredningsarbeidet uttrykkes det også at forfattere som skriver på samisk, sjelden erfarer at de inviteres til sentrale norske litteraturfestivaler eller andre arenaer som bidrar til synlighet og gir muligheter for nettverksbygging.

For å øke mulighetsrommene for samisk litteratur foreslår flere aktører i sine innspill til denne utredningen at det opprettes en oversetterstøtte for samisk litteratur. Det kan stimulere flere folkebibliotek til å ta inn samiske titler oversatt til norsk. Kulturrådet foreslår i sitt innspill å opprette en ny ordning for formidling av samisk litteratur. Kulturrådet har også tatt opp dette spørsmålet i budsjettssammenheng. Samisk litteratur har et internasjonalt potensial som kan realiseres. Samisk litteratur er omfattet av prosjektet *Norge som gjesteland* på bokmessa i Frankfurt i 2019. Departementet og Sametinget har også vært i kontakt med NORLA – Senter for norsk skjønn- og faglitteratur i utlandet²⁵ om å inkludere mer samisk i den generelle formidlingsaktiviteten.

Ikke alle kunstformer er verbale. Samisk musikk, billedkunst og dans medfører ingen direkte språklige utfordringer i møte med et publikum. Teater og litteratur avhenger av språket og skaper språkutfordringer for mottakere som ikke behersker samiske språk. Når det samiske teatret Beavivváš fremfører forestillinger – enten i Norge eller ved gjestespill på teaterscener i Norge og internasjonalt – benyttes digitale oversettelser.

Norsk Barnebokinstitutt har i perioden 2014–2017 gjennomført flere tiltak rettet mot samiske forfattere for utvikling av tekst for film og teater og bidratt til utgivelse av flere barnebøker på samiske språk. Det finnes initiativ til å utvikle samiske fortellere, slik Riksteatret etterlyser, innenfor teatret. Mer formidling av samisk litteratur, også til voksne, vil ifølge samiske aktører som har bidratt til denne kartleggingen, ha stor betydning for arbeidet med å ivareta samiske språk.

Symbolfunksjonen ved bruk av samiske språk er stor og bevisstheten om samiske språk kan også styrkes ved at staten som tilskuddsforvalter setter det som en forventning, at institusjoner som ligger i samiske språkområder henvender seg til et samisk publikum på samiske språk, blant annet ved å utforme informasjon og skilt på samiske språk.

4.6 Fokuspunkt i årene fremover

Med bakgrunn i drøftinger i kapittel 4 av innspill fra institusjoner og aktører i kulturlivet i Norge, følger her noen oppsummerende punkter over utfordringer og problemstillinger som det kan være viktig å ha fokus på i årene fremover – for å sikre samisk kunst og kultur en rettmessig plass i kulturlivet i Norge:

²⁵ NORLA har ikke deltatt i dette utredningsarbeidet.

- Relevante problemstillinger knyttet til samisk kunst og kultur må alltid vurderes under utarbeidelsen av kulturpolitiske dokumenter til Stortinget.
- Arbeidet med å gi samisk kunst og kultur tilgang til mulighetsrommene i kulturlivet bør omfatte både staten, fylkeskommunene, kommunene og Sametinget. Godt samarbeid og dialog mellom disse nivåene om mål og rammebetingelser må vektlegges.
- Behovet for kunnskapsbygging om samisk kunst og kultur bør kontinuerlig vurderes i alle relevante sammenhenger.
- Store og små kulturinstitusjoner i hele landet bør anmodes om å tenke gjennom eget handlingsrom for å formidle samiske kulturuttrykk.
- Enkelte institusjoner bør oppfordres til å vurdere eget mandat i lys av FNs ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk.
- Der det er relevant, bør kandidater med samisk bakgrunn vurderes ved oppnevninger til styrer, råd og utvalg.
- Mulighetsrommet for fellesnordiske satsinger for å styrke samarbeidet om samisk kunst og kultur på aktuelle områder i kulturlivet bør løpende vurderes innenfor relevante fora.
- Norsk kulturråd bør bli bedt om å vurdere om det kan foretas tilpasninger i støtteordningene som kan bygge opp under målsettingen om å gjøre samisk kunst og kultur mer tilgjengelig for hele befolkningen i Norge.
- Mangelfull kompetanse og kunnskap om samisk kunst og kultur i deler av kulturfeltet, kan tilsi at det bør vurderes hva som kan gjøres for å øke kunnskapen om samisk kunst og kultur hos aktører i kulturlivet.
- Samiske musikere og artister i etableringsfasen hevdes å ha vansker med å konkurrere på linje med andre musikere og artister i Norge om oppdrag og samarbeid; dette spørsmålet bør vurderes nærmere.
- Når Sannhetskomisjonens rapport – som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner i Norge – foreligger, bør denne også bli vurdert i et kulturpolitisk perspektiv.

Litteraturliste

Billedkunst nr. 1, 2017- Tema: Nord-Norge

Den Nordnorske kulturavtalen 2018-2021

Evaluering av samarbeidsavtalen mellom Sametinget og de samiske kunstnerorganisasjonene. 2012

Gierdu: Bevegelser i samisk kunstverden SKINN 2008.

Grini, Monica: Samisk kunst i norsk kunsthistorie: historiografiske riss, Phd.UiT. 2014

Hansen, Hanna Horsberg: Constructing Sami National Heritage: Encounters Between Tradition and Modernity in Sami Art. Konsthistorisk Tidskrift 2016 ;Volum 85.(3) -255 UiT

Hanna H Hansen: Fortellinger om samisk samtidskunst. Hovedfagsoppgave, Universitetet i Tromsø (2004)

Hansen, Hanna Horsberg; Snarby, Irene; Tangen, Leif Magne; Tingvoll, Tone.

Beauty and Truth/ Čáppatvuohta ja duohtavuotta: Dialogues between Sami art and art historical research. Orkana Forlag 2014 (ISBN 978-82-8104-249-0).

Kreativ næring – et uforløst potensial - Sametingets handlingsplan for kulturell- og kreativ næring (2017–2019)

Kunst Pluss, nr.3/4, 2017 – Mijjen kolonijalen aerie

Norsk kulturindeks 2012 – Resultater fra samisk område

NOU 2013:4 Kulturutredningen 2014

Meld.St. 10 (2011–2012) *Kultur, inkludering og deltaking*

Meld.St. 39 (2011–2012) *Visuell kunst*

Sametingsmelding om samisk kunst, 2013

Silje Opdahl Mathisen, Etnisitetens estetikk – visuelle fortellinger og forhandlinger i samiske museumsutstillinger, Phd, Uio 2014.

Snarby, Irene: Sámi Art between the Local and the Global. Ottawa, Canada: National Gallery of Canada 2013 (ISBN 978-0-88884-912-0) 10 s. 2013.UiT

Sámi Art and Aesthetics: Contemporary Perspectives, Aarhus Universitetsforlag 2017 ISBN 978 87 7184 252 4. *Svein Aamold Elin Haugdal og Ulla Angkjær Jørgensen* (red)

Samerådets melding om samisk kunst. 2005.

Samarbeidsavtale mellom Sametinget og kunstnere. 2004.

Samisk kultur i Norden – en perspektiverende rapport. 2002.

St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken

Tidsskriftet OTTAR 4, 2010, nr. 282: Samisk kunst.

Thomas Kintel: Hva står på spill i samisk kunstverden. Hovedoppgave, Høgskolen i Telemark (2006)

Aamold, Svein: The Role of the Scholar in Research into Indigenous Art. Diedut / Sámi instituhtta 2014 (3) s. 69-91 UiT 2014.

